تاریخ گواهِ نیروی شگفت‌انگیز شکیبایی زنان است

گپ و گفتی با دکتر مهناز شایسته‌فر، خادم برتر فرهنگ رضوی در سال ۹۹ و عضو شبکه زنان دانشمند جهان اسلام

حمیده‌وحیدی
h.vahidi@shahraranews.ir

مهناز شایسته‌فر دانش‌آموخته دکتری هنر اسلامی از کشور انگلستان است. او بعد از ورود به ایران، در دانشگاه تربیت مدرس تهران به عنوان عضو هیئت علمی جذب شد و همان زمان متوجه شد منابع مطالعاتی هنر اسلامی در ایران بسیار کم است. سپس تلاش کرد با گردآوری تألیف‌ها و ترجمه آثار شرق‌شناسان، هنر شیعه را در جهان بازتاب دهد. به گفته خودش، تفاوت مطالعاتی که او در ۲۰ سال گذشته انجام داده است به بطن و ریشه مفاهیم در هنر اسلامی برمی‌گردد و اطلاعات به‌دست‌آمده از منابع اصیلی همچون قرآن، روایات و کتاب‌های ادبی و تاریخی استخراج می‌شوند. کتیبه‌نگاری در حرم مطهر امام‌رضا(ع) پروژه بسیار گسترده‌ای است که دکتر شایسته‌فر هم‌اکنون در حال انجام آن است، مجموعه بسیار مفیدی که بعد از انتشار می‌تواند به صورت منبعی مرجع در اختیار علاقه‌مندان به هنر اسلامی قرار بگیرد.

+ دانش‌آموخته رشته هنر اسلامی در دانشگاه بیرمنگام انگلستان هستید و سال‌ها در این دانشگاه تحصیل کرده‌اید. با این حال، به ایران برگشتید و به تدریس هنر اسلامی و تألیف مقاله‌ها و کتب مختلف پرداختید. با این شرایط، می‌توانستید در کشورهای مختلف کارهای پژوهشی‌تان را تکمیل کنید. چه عاملی باعث شد که از ۲سال پیش تا امروز در این مسیر قرار بگیرید؟

من ۷ سال در کشور انگلستان مشغول تحصیل بوده‌ام. با وجود این، هم نگاه آنان به ما نگاه یک غریبه بود هم ما نمی‌توانستیم خود را جزئی از آنان تصور کنیم و با جامعه و فرهنگ آنان درآمیزیم. همچنین انسان اگر قرار است به جامعه‌ای خدمتی کند، چه بهتر است که آن جامعه کشور مادری‌اش باشد. همچنین ایران یکی از تأثیرگذارترین کشورها بر هنر اسلامی است و برای مطالعه دقیق‌تر و دسترسی مستقیم به منابع دست اول و ادامه مسیر پژوهش، بازگشت به ایران بهترین گزینه بود.

+ به نظرتان با وجود مضجع شریف امام‌رضا(ع) در ایران، پژوهش‌های انجام‌شده با موضوع امام رضا(ع) و اثر و برکت ایشان در زمینه فرهنگ و هنر ایران، به اندازه بزرگی این امام معصوم(ع) هست؟

قطعا نه. در ۱۰ قرن گذشته، ما شاهد هستیم که ده‌ها حکومت بر سر کار آمده‌اند، هزاران هنرمند نقش‌آفرینی کرده و میلیون‌ها محب در محضر بارگاه این حضرت(ع) حضور داشته‌اند. از هر یک از این افراد و هنرمندان و حکومت‌ها می‌توان صدها صفحه مطلب نوشت و باز نکته‌ای برای بررسی باقی بماند.

+ یکی از پژوهش‌های شما درباره نقش زنان در زمینه گسترش معماری در عصر تیموری و صفویه است. شاید کمتر کسی بداند که زنانی تا این اندازه قدرتمند و اثرگذار در طول تاریخ ایران حضور داشته‌اند. به نظرتان دلیل آنکه زنان با وجود فعالیت‌های مؤثرشان در تاریخ ایران کمتر دیده شده‌اند و از آن‌ها در تألیفات و منابع کمتر یاد می‌شود چیست؟

در طول تاریخ این سرزمین، از بعد حکومت ایلامیان، ما شاهد هستیم که همه حکومت‌هایی که روی کار می‌آمدند به اصطلاح مردسالار بودند به گونه‌ای که برای نمونه، در طول ۴ قرن امپراتوری ساسانیان، ما فقط شاهد حکمرانی دوسه‌ساله پوراندخت و آزرمیدخت هستیم. با این حال، این به معنای آن نیست که زنان در ایران در جایگاه ضعیف‌تری در مقایسه با مردان قرار داشته‌اند بلکه همیشه در طول تاریخ، اخباری از تأثیر مستقیم آن‌ها حتی در تصمیم‌های کشوری و لشکری شاهان شنیده‌ایم. به طور کلی، می‌توان گفت در ایران زنان کمتر در پیش‌زمینه فعالیت داشته و تأثیر خود را بیشتر به طور غیرمستقیم و از طریق مردان بر جامعه خود می‌گذاشته‌اند.

+ به عنوان یک پژوهشگر زن تابه‌حال با مانعی در این حوزه روبه‌رو بوده‌اید؟

خیر، نه چندان. البته در برخی مواقع که قصد عکاسی از ابنیه و محوطه‌ای تاریخی را داشته‌ام به‌ندرت به مسئله خورده‌ام اما در بسیاری همه‌چیز خوب و کمک کننده بوده است.

+ اگر بخواهید آسیب‌شناسی‌ای در حوزه پژوهش و حضور زنان در این عرصه داشته باشید به چه مواردی اشاره می‌کنید؟

بدون شک، در طول تاریخ، زنان از نیروی شگفت‌انگیز صبر و تحمل و از طرفی تمرکز و دقت و نظم برخوردار بوده‌اند. این یکی از بزرگ‌ترین برگه‌های موفقیت آن‌ها در عرصه‌های زندگی و همین‌طور تحقیق و پژوهش بوده است. البته داشتن همراهان دلسوز، دانا، مشوق و فهیم در این راه به آنان بسیار کمک کننده است.

+ جوان‌های امروز را چقدر اهل مطالعه و پژوهش می‌بینید؟ می‌توان چشم‌انداز روشنی از پژوهشگری در بین نسل جوان به‌ویژه زنان متصور بود؟

مسلما تفکر و اندیشه داشتن و ممارست در این راه برای انسان امروزی از جمله زنان دشوار و باب طبع نیست. انسان امروزی به صورت اکتسابی و گاهی غریزی به راحت‌طلبی تمایل دارد. پژوهش و تفکر و دقت و توجه و نظم گاهی با راحت‌طلبی منافات دارد. لذا علاقه‌مندان عرصه تحقیق و پژوهش افرادی هستند که از راحت‌طلبی خود می‌کاهند و عشق به دانستن و علم بیشتر سختی و مشکلات راه را بر آنان آسان می‌کند.

+ عضو انجمن زنان کارآفرین هم هستید. هنر چگونه می‌تواند در شرایط فعلی باعث شکوفایی اقتصاد به‌ویژه اقتصادهای خرد شود؟ در این میان، پژوهش چه تأثیر و نقشی در ارتقای اقتصادی هنرمندان دارد؟

با درک نیازمندی‌ها و سلایق جامعه کنونی و با دانش‌بنیان کردن هنر می‌توان جایگاه آن را در جامعه امروز پررنگ‌تر و ملموس‌تر کرد. مسلما اقتصاد آن حائز اهمیت است.

+ از تألیف‌های متعدد شما می‌توان فهمید بیشتر وقتتان با پژوهش و تدریس سپری می‌شود. این کارها اثری منفی در فعالیت‌های شما به عنوان یک همسر یا مادر نگذاشته است؟

مسلما وظیفه هر بانویی رسیدگی به منزل، همسر و فرزندان است. یکی از عواملی که انسان را در انجام چند کار و فعالیت هم‌زمان موفق می‌کند برنامه‌ریزی است. شما با برنامه‌ریزی و آینده‌نگری خواهید توانست به‌خوبی از پس بسیاری از کارها به صورت هم‌زمان برآیید. البته نقش ازخودگذشتگی شخص و اطرافیان را نمی‌توان در این مسیر نادیده گرفت.

+ عضو شبکه زنان دانشمند جهان اسلام هم هستید. یکی از کارهای این انجمن تشویق و توانمندسازی زنان جوان مسلمان برای مشارکت در حوزه‌های علوم و فناوری و تسهیل اعطای فرصت‌های آموزشی و تحصیلی به آن‌هاست. با توجه به اینکه ۱۰ سال از کار این انجمن می‌گذرد، لطفا درباره فعالیت‌های این شبکه و تأثیر آن بر توانمندسازی و حمایت از زنان پژوهشگر توضیح دهید.

فعالیت انجمن در عرصه انجام تحقیقات و پژوهش‌های بین‌المللی و برگزاری و حمایت از برنامه‌های ملی و در سطح بین‌الملل است. تشویق ایده‌های دانش‌بنیان و چاپ و نشر کتاب هم از کارهای این انجمن است.

+ در جایی گفته‌اید هنرمندان جهان بهترین آثار خودشان را در حرم مطهر ارائه کرده‌اند. آیا جز گوهرشادخاتون، زنان دیگری هم بوده‌اند که در این مکان مقدس از آن‌ها اثری مانده باشد؟

بله، ترکان زمرد سلجوقی ازاره‌های اطراف ضریح مطهر را با کاشی‌های نفیس سنجری به تاریخ ۵۱۲ هجری قمری آراسته است.

+ برای مخاطبان ما جالب است بدانند خانم دکتر شایسته‌فر با وجود فعالیت‌های متعدد در زمینه پژوهش، اوقات فراغت خود را چگونه می‌گذرانند. اهل سینما و تماشای فیلم هستید؟ چه نوع موسیقی‌ای گوش می‌کنید و ...؟

در واقع، سلیقه هر شخص از واژه «فراغت» متفاوت است. فراغت بنده و بسیاری از افرادی که دل در گرو مطالعه و تحقیق دارند همان مطالعه و تحقیق و شناسایی پروژه‌های بیشتر برای انجام را همان اوقات فراغت می‌دانند. به همین دلیل بنده فرصتی یا زمانی که بیهوده بگذرد یا در طول روز اضافه بیاید نداشته‌ام.

> در طول تاریخ، زنان از نیروی شگفت‌انگیز صبر و تحمل و از طرفی تمرکز و دقت و نظم برخوردار بوده‌اند. این یکی از بزرگ‌ترین برگه‌های موفقیت آن‌ها در عرصه‌های زندگی و همین‌طور تحقیق و پژوهش بوده است

ایراندخت

هدی جاودانی
مترجم

فناوری نوین در خدمت امنیت شهری زنان

موضوع خشونت و اهمیت به امنیت زنان این روزها بیش از همیشه در صدر اخبار به چشم می‌خورد. تجربه خشونت از آثار فیزیکی و روان‌شناختی در فرد فراتر می‌رود. اذیت و آزار، و ترس از خشونت می‌تواند روند عادی زندگی دختران و زنان را با مشکل روبه‌رو کند و آن‌ها را از ادامه مسیر و استفاده تمام‌وکمال از توانایی‌هایشان چه در سطح اجتماعی چه اقتصادی بازدارد.

بخشی از این مشکل ریشه در شهرهایی دارد که طراحی مناسبی برای زنان ندارند. با اینکه طراحی‌های پراکنده و بی‌دروپیکر کلان‌شهرها به‌سادگی اجازه تخریب و بازسازی و حل این مشکل را نمی‌دهد، اقداماتی وجود دارند که با انجام آن‌ها خیابان‌ها به فضاهایی امن‌تر و مناسب‌تر برای رفت‌وآمد زنان تبدیل خواهد شد.

طبق اعلام بنیاد تامسون رویترز، هند یکی از خطرناک‌ترین کشورها برای زنان است. رخدادهای خشونت علیه زنان در این کشور کار را به جایی رساند که در سال ۲۰۱۲ زنان بسیاری برای اعتراض به شرایط موجود به خیابان‌ها رفتند و خواستار اصلاحات اساسی برای تأمین امنیت خود شدند. به دنبال این مطالبه در سال ۲۰۱۳، اپلیکیشنی به نام Saftipin طراحی شد که برای کاربران این امکان را فراهم می‌کرد که بر اساس معیارهایی چون روشنایی، میدان دید، میزان شلوغی، ایمنی و حمل‌ونقل، به خیابان‌ها و فضاهای شهری امتیاز بدهند و به تأمین امنیت زنان کمک کنند.

مقامات محلی و طراحان شهری نیز از داده‌هایی که توسط این اپلیکیشن درباره مناطق امن شهری جمع‌آوری می‌شد برای اهداف و برنامه‌ریزی‌های خود بهره می‌برند. این اپلیکیشن همچنین این امکان را برای زنان فراهم می‌آورد که به فرد مورد اعتمادی اجازه دهند شاهد مسیر رفت‌وآمد آن‌ها باشد و آن‌ها را روی این اپلیکیشن دنبال کند. امکانات این اپلیکیشن باعث شده است زنان دهلی شب‌ها با خیال راحت‌تری در خیابان‌های شهر رفت‌وآمد کنند و اعتمادبه‌نفس بیشتری در استفاده از معابر شهری به دست آورند.

برای جامع‌تر شدن داده‌های این اپلیکیشن، در آن از تصاویر دوربین‌های تلفن‌های همراه استفاده می‌شود، به این صورت که اگر تلفن همراه مقابل شیشه جلو ماشین در حال حرکت یک کاربر قرار بگیرد، اپلیکیشن به صورت خودکار هر ۵۰ متر تصویری را ثبت می‌کند و با استفاده از این تصاویر، نقشه همه شهر کشیده می‌شود. البته برای بهره‌مندی از زوایای بیشتر در طراحی نقشه شهر از Google Earth و Street View نیز استفاده شده است، اما به گفته طراحان این اپلیکیشن، داده‌های SafetiPin پویاست و پاسخ‌گوی نیازهای شهری مانند دهلی که مدام در حال تغییر و تحول است.

تیم سازنده این اپلیکیشن با استفاده از داده‌های آن، حدود ۷۸۰۰ نقطه تاریک در شهر پیدا کردند که میزان روشنایی آن صفر بود. مقامات دولتی دهلی بر اساس داده‌های این اپلیکیشن، حدود ۹۰ درصد از معضل روشنایی شهرها را حل کردند. SafetiPin در مراحل بعدی برای امن‌تر کردن ایستگاه‌های مترو، اتوبوس، مناطق گردشگری، سرویس‌های بهداشتی عمومی و پارک‌ها برای زنان با مقامات محلی قرارداد امضا کرد. این اپلیکیشن رایگان می‌تواند در سراسر دنیا مورد استفاده قرار بگیرد. تا این لحظه در ۶۵ شهر دنیا حدود ۹۸ هزار کاربر در حال استفاده از آن هستند.

صدف

نفیسه زمانی
کارشناس ارشد پژوهش هنر

«مالکه» و گشودن دژ بر «شاپور»

نگاهی به زنان در شاهنامه

در عصر ساسانیان، پادشاهی به نام اورمزد بر کشور حکمرانی می‌کرد. چون عمرش به پایان رسید، او را جانشینی نبود. پریچهره‌ای از او باردار بود. از این رو، تاج شاهی بر سر او قرار گرفت. چون بچه زاده شد، نامش را شاپور گذاشتند. چهره‌اش تابنده بود. هنوز شاپورشاه کودک بود که فرمانروای غسانیان سپاهی به سمت تیسفون رهسپار کرد و فرجام آن شد که عمه شاه به نام نوشه اسیر شد و به همسری فرمانروا درآمد. از این وصلت، دختری متولد شد به نام مالکه.

پدر مالکه نام کردش چو دید/ که دختش همی مملکت را سزید

هم‌زمان با به جوانی رسیدن مالکه، شاپور که جوانی بیست‌وشش‌ساله شده بود، به مقابله با حمله چندین سال پیش فرمانروای غسانیان و انتقام عمه برآمد و عزم را جزم کرد و جنگی در گرفت. بسیار از سپاه دشمن کشته و سرانجام ایرانیان پیروز شدند و فرمانروای غسانیان با اندک سپاهی در دژی پناه برد. شاپور و سپاهش نیز گرداگرد دژ نگهبانی می‌دادند. روزی شاپور بر تنش جوشن، به گرد دژ می‌گشت تا راهی برای ورود پیدا کند که ناگاه مالکه از بالای دیوار دژ او را دید.

چو گلبرگ رخسار و چون مشک موی/ به رنگ طبرخون و چون مشک موی

قامت و رخسار شاپورشاه، دل مالکه را اسیر خویشتن کرد. مالکه نزد دایه خود رفت و راز دل به او گفت.

بزرگی ز خون نهان من است/ جهان خوانمش کو جهان من است

مالکه دایه را فرمان داد تا پیغامی سوی شاپور، شاه ایران، ببرد و به او گوید که مالکه دخت عمه او و هم گوهر با شاپور است. چون شب شد و سیاهی چیره شد، دایه از دژ بیرون آمد و ترسان نزد پرده‌دار شاپور، از او خواست اگر او را در رفتن نزد شاه ایران راهنما باشد، انگشتری گران‌بها به پرده‌دار هدیه دهد.

دایه نزد شاپور رفت و از مالکه گفت و پیغام او را بر شاه خواند که اگر مالکه را خواهی، دژ از آن تو، و مالکه یار تو می‌شود.

شاپور از سخنان دایه خرسند شد و دینار و هدایای بسیار به او داد و از او خواست نزد مالکه رود و پیش او سخن از مهر بگوید و او را پیغام ببرد که هرچه خواهی از من، تو را خواهم داد و سخنی که تو را رنجیده‌خاطر کند هرگز از من نخواهی شنید.

خریدارم او را به تخت و کلاه/ به فرمان یزدان به گنج و سپاه

دایه به دژ بازگشت و پیغام شاپور را به مالکه رساند و هرچه توانست از نیکی‌های شاپور برای مالکه سخن راند.

مالکه چاره گشودن دژ کرد و دستور داد به سپاهیان نوشیدنی فراوان دهند تا متوجه زمان نشوند. چون سپاه از فراوان نوشیدن به خواب رفت، در دژ را بر شاپور باز کردند و سپاه ایرانیان وارد شد و خوابیده‌ها بیدار شدند و جنگی در گرفت و بسیار کشته شدند. چون صبح شد، تختی برای شاه آماده کردند و شاپور بر آن جلوس کرد و مالکه را قبایی خسروانی بر تن کردند و کنار شاپور نشاندند.

ترکان زمرد ملک را بیشتر بشناسیم

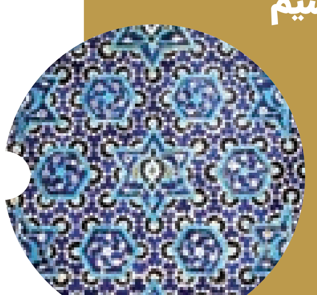

ترکان دختر سلطان محمود سلجوقی از زنان نیکوکار و فاضل شیعه در قرن ششم هجری است. او تزییناتی در حرم مطهر امام‌رضا(ع) انجام داد. چنان‌که مشهور است، هزینه نصب کاشی‌های هشت‌ضلعی نفیس معروف به کاشی‌های سنجری در ازاره حرم را تقبل کرد. این کاشی‌ها اکنون در تابلوهای بزرگ شیشه‌ای محافظت می‌شوند.